

پژوهشکده شورای نگهبان

عنوان

آشنایی با فرایند انتخابات مجلس شورای اسلامی؛ با تأکید بر حقوق و تکالیف داوطلبان

شماره مسلسل: ۱۳۹۴۰۱۵۶

تاریخ: ۱۳۹۴/۱۰/۱۹

پژوهشکده شورای نگهبان

شناسنامه

عنوان:

**آشنایی با فرایند انتخابات مجلس شورای اسلامی؛
با تأکید بر حقوق و تکالیف داوطلبان**

تدوین:

محمد سلیمانی درجه
محمد سجاد باطنی
سید محمد حسین پیغمبری

نظارت علمی:

علی بهادری جهرمی

دفتر مطالعات نظام‌سازی اسلامی

شماره مسلسل: ۱۳۹۴۰۱۵۶

تاریخ انتشار: ۱۳۹۴/۱۰/۱۹

پژوهشکده شورای نگهبان

فهرست مطالب

مقدمه.....	۲
بخش اول: ثبت نام داوطلبان، شرایط نمایندگی و بررسی صلاحیت‌ها.....	۶
۱- ثبت نام داوطلبان.....	۶
۲- شرایط نمایندگی.....	۷
۳- احراز شرایط داوطلبان.....	۱۱
۱-۳. بررسی صلاحیت داوطلبان توسط هیئت‌های اجرایی.....	۱۳
۲-۳. نظارت شورای نگهبان بر احراز صلاحیت‌ها.....	۱۳
بخش دوم: الزامات قانونی تبلیغات انتخاباتی.....	۱۵
۱- لزوم رعایت مهلت تبلیغات.....	۱۵
۲- لزوم رعایت مقررات در اعلام حمایت افراد و گروه‌ها از داوطلبان.....	۱۵
۳- ممنوعیت طرفداری اعضای هیئت‌های اجرایی و نظارتی از داوطلبان.....	۱۵
۴- ممنوعیت استفاده از امکانات دولتی.....	۱۶
۵- ممنوعیت نشر اکاذیب از طریق نشریات.....	۱۶
۶- ممنوعیت تخریب نامزدها توسط یکدیگر.....	۱۷
۷- لزوم استفاده از ابزارهای تبلیغی مجاز.....	۱۷
۸- لزوم برخورد نیروهای انتظامی با تبلیغات خلاف قانون.....	۱۸
۹- لزوم رعایت مقررات در ایجاد ستادهای تبلیغاتی.....	۱۸
۱۰- حمایت از تبلیغات قانونی داوطلبان.....	۱۹
بخش سوم: اخذ و شمارش آراء.....	۱۹
۱- آغاز رأی‌گیری.....	۲۰
۲- مراجعه رأی‌دهندگان به شعب اخذ رأی و کنترل شرایط آنها.....	۲۱
۳- ثبت مشخصات.....	۲۱
۴- اخذ رأی.....	۲۲
۵- باز کردن لاک و مهر صندوق‌ها و شمارش برگه‌های داخل صندوق.....	۲۳
۶- قرائت آراء.....	۲۳
۷- تنظیم و تکمیل صورتجلسه.....	۲۵
بخش چهارم: رسیدگی به شکایات از اجرای انتخابات.....	۲۶
۱- رسیدگی به شکایات توسط هیئت‌های اجرایی.....	۲۶
۲- رسیدگی به شکایات توسط شورای نگهبان.....	۲۷
بخش پنجم: اعلام نتایج و تصویب اعتبارنامه.....	۲۹
پیوست: اهم مراحل انتخابات و زمان انجام آنها.....	۳۱
فهرست منابع.....	۳۲

مقدمه

بر اساس اصل ششم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: «در جمهوری اسلامی ایران امور کشور باید به اتکاء آراء عمومی اداره شود، از راه انتخابات: انتخاب رئیس جمهور، نمایندگان مجلس شورای اسلامی، اعضای شوراها و نظایر اینها، یا از راه همه‌پرسی در مواردی که در اصول دیگر این قانون معین می‌گردد.» از این رو اصول مختلف قانون اساسی و نیز قوانین و مقررات متعددی به موضوع انتخابات پرداخته و کلیات و جزئیات فرایند اجرای انتخابات را مشخص کرده است. هریک از انتخابات فوق دارای اهمیت خاص خویش است و در این میان، اهمیت انتخابات نمایندگان مجلس غیر قابل تردید است.

در بین نهادهای نظام حقوقی کشور، مجلس شورای اسلامی از جایگاه بسیار والا و مهمی برخوردار است و نظر به اهمیت و جایگاه این نهاد مهم، استمرار بلاانقطاع مجلس در قانون اساسی مورد اشاره قرار گرفته و مقرر گردیده است که کشور نباید در هیچ زمانی بدون مجلس باشد.^(۱)

در مقام اجرای قانون اساسی نیز، انتخابات مجلس شورای اسلامی بلافاصله بعد از تصویب قانون اساسی و تأیید آن توسط مردم، به صورت منظم برگزار شده است، به نحوی که اولین انتخابات مجلس در تاریخ ۲۴ اسفند ۱۳۵۸ انجام شده و تاکنون مردم در انتخابات، نمایندگان خود را برای ۹ دوره از مجلس شورای اسلامی برگزیده‌اند.

سازگاری که قانون اساسی برای مشخص شدن نمایندگان مجلس شورای اسلامی در نظر گرفته، انتخاب مستقیم و مخفی مردم می‌باشد. طبق اصل ۶۲ قانون اساسی: «مجلس شورای اسلامی از نمایندگان ملت که به طور مستقیم و با رأی مخفی انتخاب می‌شوند تشکیل می‌گردد.»

اهمیت انتخابات مجلس ناشی از اختیارات و صلاحیت‌های آن است. قانون اساسی برای مجلس دو صلاحیت عمده شامل قانونگذاری و نظارت را در نظر گرفته است.

صلاحیت قانونگذاری: بر اساس اصل هفتاد و یکم قانون اساسی، مجلس شورای اسلامی صلاحیت عام قانونگذاری را دارا می‌باشد و می‌تواند در عموم مسائل و در حدود مقرر در قانون اساسی قانون وضع کند. مجلس علاوه بر لوایح ارائه شده از طرف دولت و طرح‌های

۱. اصل شصت و سوم: دوره نمایندگی مجلس شورای اسلامی چهار سال است. انتخابات هر دوره باید پیش از پایان دوره قبل برگزار شود به طوری که کشور در هیچ زمان بدون مجلس نباشد.

تقدیمی شورای عالی استان‌ها، طرح‌هایی که با امضای حداقل ۱۵ نماینده تنظیم شده را نیز بررسی می‌کند. در صورتی که مجلس به طرح‌ها و لوایح فوق رأی مثبت دهد و شورای نگهبان نیز آنها را مغایر موازین شرع و قانون اساسی نداند، این مصوبات به قانون تبدیل می‌شوند. وجود چنین صلاحیتی برای مجلس که بر اساس آن در تمامی امور در حیطه قانون اساسی، می‌تواند قانون وضع کند، بیانگر اهمیت فراوان این نهاد است.

صلاحیت نظارتی: مجلس شورای اسلامی علاوه بر صلاحیت قانون‌گذاری، دارای صلاحیت نظارتی نیز می‌باشد. مهمترین مصادیق نظارتی مجلس از قرار زیر می‌باشد:

الف) نظارت بر تشکیل دولت: وزرا پس از انتخاب توسط رئیس جمهور، برای گرفتن رأی اعتماد به مجلس معرفی می‌شوند (اصل ۱۳۳ قانون اساسی) و مجلس باید نظر خود را مبنی بر اعتماد یا عدم اعتماد به فرد فرد آنها اعلام کند (اصل ۸۷ قانون اساسی).

ب) نظارت بر عملکرد دولت: نمایندگان مجلس دارای صلاحیت نظارتی نسبت به دولت می‌باشند. این صلاحیت در قالب تذکر، سؤال و استیضاح تبلور می‌یابد. بر این اساس هر یک از نمایندگان می‌تواند تذکرات خود را به صورت تذکر شفاهی و کتبی از طریق رئیس مجلس به وزیر مسئول یا رئیس جمهور نسبت به نقض قانون یا سوء جریان امور در دستگاه‌های اجرایی اعلام نماید (ماده ۲۰۸ آیین‌نامه داخلی مجلس). بر اساس اصل ۸۸ قانون اساسی نیز هریک از نمایندگان می‌تواند از هر وزیر در مورد وظایف وی سؤال کند و حداقل یک چهارم کل نمایندگان نیز حق سؤال از رئیس جمهور را دارند. وزیر و رئیس جمهور نیز موظف به پاسخگویی به مجلس می‌باشند. همچنین طبق اصل ۸۹ ده نفر از نمایندگان حق استیضاح وزرا را داشته و حداقل یک‌سوم نمایندگان نیز می‌توانند استیضاح رئیس جمهور را مطرح نمایند.

ج) نظارت بر امور عمومی: طبق اصل ۷۶ قانون اساسی «مجلس شورای اسلامی حق تحقیق و تفحص در تمام امور کشور را دارد». همچنین بر اساس اصل نود قانون اساسی «هرکس شکایتی از طرز کار مجلس یا قوه مجریه یا قوه قضائیه داشته باشد می‌تواند شکایت خود را کتباً به مجلس شورای اسلامی عرضه کند. مجلس موظف است به این شکایت رسیدگی کند و پاسخ کافی بدهد و در مواردی که شکایت به قوه مجریه و یا قوه قضائیه مربوط است رسیدگی و پاسخ کافی را از آنها بخواهد و در مدت متناسب نتیجه را اعلام نماید و در مواردی که مربوط به عموم باشد به اطلاع عامه برساند».

د) نظارت اطلاعاتی: قانونگذار اساسی به دلیل اهمیت مجلس شورای اسلامی برای این

نهاد صلاحیت اطلاع از برخی امور را نیز در نظر گرفته است. طبق اصل ۱۳۹ قانون اساسی «صلح دعاوی راجع به اموال عمومی و دولتی یا ارجاع آن به داوری در هر مورد، موکول به تصویب هیئت وزیران است و باید به اطلاع مجلس برسد». همچنین مجلس باید در جریان رسیدگی به اتهام برخی از مجریان نیز قرار گیرد. براساس اصل ۱۴۰ قانون اساسی «رسیدگی به اتهام رئیس جمهور و معاونان او و وزیران در مورد جرائم عادی با اطلاع مجلس شورای اسلامی و در دادگاه‌های عمومی دادگستری انجام می‌شود».

ه) نظارت مالی: از دیگر صلاحیت‌های مجلس، نظارت بر اقدامات مالی دولت، درآمدها و هزینه‌های دولت است. این نظارت از طریق تصویب بودجه سالانه (اصل ۵۲ قانون اساسی) و همچنین نظارت بر اجرایی شدن بودجه می‌باشد که وظیفه اخیر از طریق دیوان محاسبات کشور صورت می‌پذیرد. این دیوان مستقیماً زیر نظر مجلس شورای اسلامی تشکیل و مدیریت می‌شود (اصول ۵۴ و ۵۵ قانون اساسی).

موارد فوق‌الذکر اهمیت‌های مجلس است. نمایندگان مجلس به عنوان اعضای تشکیل‌دهنده مجلس، در انجام صلاحیت‌های فوق‌الذکر و به نحوی می‌توان امور فوق‌الذکر را صلاحیت‌های نمایندگان مجلس دانست که با رعایت تشریفات مربوطه انجام می‌گیرد و لذا می‌توان نمایندگان را در مورد اموری که توسط مجلس انجام می‌گیرد، مسئول دانست.

حال با توجه به اهمیت خاص این نهاد مؤثر در نظام جمهوری اسلامی، اشخاص متعددی نیز خواستار ورود به مجلس بوده و لذا به عنوان نامزد انتخاباتی، وارد این عرصه می‌شوند. با توجه به اینکه لازم است این اشخاص و البته سایرین، نسبت به فرایند قانونی انتخابات، اطلاعات کافی را دارا باشند، پژوهشکده شورای نگهبان تصمیم به آماده‌سازی نوشتاری در خصوص انتخابات و فرایند اجرا و نظارت بر آن گرفته است. البته ذکر همه‌ی مسائل مربوط به انتخابات نیازمند مجالی گسترده است و در این جزوه مختصر نمی‌گنجد و لذا با توجه به اینکه هدف این نوشتار آشناسازی مردم و خصوصاً داوطلبان نسبت به آن دسته از مسائل انتخابات است که به آن نیازمند می‌باشند، در این نوشتار به فرایند ثبت نام داوطلبان، شرایط نمایندگی و احراز آنها، تبلیغات انتخاباتی، اخذ و شمارش آرا، اعلام نتایج، شکایت انتخاباتی و در نهایت صدور اعتبارنامه برای متتخبان پرداخته می‌شود. امید که این نوشتار برای همگان خصوصاً نامزدهای نمایندگی مجلس، مفید واقع شود.

لازم به ذکر است که طبق قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی، مجری انتخابات

وزارت کشور است و شورای نگهبان نیز بر اساس اصل ۹۹ قانون اساسی، بر تمام مراحل انتخابات نظارت تام دارد. هیئت‌های اجرایی در سطح هر شهرستان و بخش توسط وزارت کشور تشکیل می‌شود. فرماندار یا بخشدار، رئیس ثبت احوال محل و نه نفر از معتمدان محل عضو هر هیئت اجرایی هستند و امور اجرایی انتخابات در آن شهرستان یا بخش را مدیریت می‌کنند. هیئت‌های نظارت هم به وسیله شورای نگهبان در سطح کشور (هیئت مرکزی نظارت)، استان، شهرستان و بخش ایجاد می‌شود. هیئت مرکزی نظارت ۵ عضو دارد که توسط شورای نگهبان انتخاب می‌شود و حداقل یکی از اعضای شورای نگهبان در آن عضویت دارد. هیئت نظارت استان نیز ۵ عضو دارد که توسط هیئت مرکزی نظارت تعیین می‌شوند. سایر هیئت‌های نظارت، هر یک سه عضو دارد که حسب مورد توسط هیئت مرکزی نظارت یا هیئت نظارت شهرستان مرکز حوزه انتخابیه انتخاب می‌شوند. هیئت‌های نظارت را می‌توان بازوی شورای نگهبان در نظارت بر انتخابات تلقی کرد. این هیئت‌ها بر کیفیت انتخابات و عملکرد هیئت‌های اجرایی نظارت کامل دارند و در هر مورد که سوء جریان یا تخلفی مشاهده کنند، به فرمانداران و بخشداران اعلام می‌نمایند و آنان موظفند بنا به نظر هیئت‌های مذکور طبق قانون انتخابات در رفع نواقص اقدام کنند. هیئت‌های نظارت در صورتی که مقامات وزارت کشور نظرات آنان را ملحوظ ندارند مراتب را به شورای نگهبان گزارش خواهند کرد. تفصیل مقررات مربوط به این هیئت‌ها در قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی - مصوب ۱۳۷۸- و نیز در قانون نظارت شورای نگهبان بر انتخابات مجلس شورای اسلامی - مصوب ۱۳۶۵- آمده است. با توجه به اینکه ذکر مقررات تفصیلی مربوط به تشکیلات اجرایی و نظارتی انتخابات، خارج از موضوع این نوشتار است، از ذکر این موارد خودداری می‌شود و در قسمت‌های مختلف این نوشتار، حسب مورد به صلاحیت‌های این هیئت‌ها و وزارت کشور و شورای نگهبان اشاره می‌گردد.

این نوشتار از پنج بخش تشکیل شده است که در بخش اول در خصوص ثبت نام داوطلبان، شرایط نمایندگی در مجلس و بررسی آنها توضیحاتی می‌آید. تبلیغات انتخاباتی در بخش دوم بررسی می‌شود. اخذ رأی و شمارش آراء در بخش سوم و رسیدگی به شکایات انتخاباتی در بخش چهارم می‌آید. در بخش پنجم نیز مختصری در خصوص اعلام نتایج و تصویب اعتبارنامه می‌آید.

بخش اول: ثبت نام داوطلبان، شرایط نمایندگی و بررسی صلاحیت‌ها

هرچند امور انتخابات در وزارت کشور و شورای نگهبان چندین ماه قبل از رأی‌گیری آغاز می‌شود، ولی ثبت نام کاندیداها و بررسی صلاحیت آنها اولین مرحله از انتخابات است که بروز عملی و عمومی دارد و همگان از آن مطلع می‌شوند. در این بخش به ثبت نام کاندیداها و بررسی صلاحیت آنها پرداخته می‌شود:

۱- ثبت نام داوطلبان

با صدور دستور شروع انتخابات توسط وزیر کشور، ثبت نام از داوطلبان نمایندگی مجلس شورای اسلامی شروع می‌شود. بر اساس قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی داوطلبان ظرف هفت روز از صدور دستور فوق، به فرمانداری یا بخشداری مرکز حوزه انتخابیه و یا وزارت کشور مراجعه می‌کنند. داوطلبان خارج از کشور نیز با مراجعه به سفارتخانه‌ها، کنسولگری‌ها و نمایندگی‌های سیاسی جمهوری اسلامی ایران نسبت به ثبت نام اقدام می‌نمایند.^(۱)

داوطلبان جهت ثبت نام، باید علاوه بر ارائه مدارک زیر، فرم‌های مشخصات و اطلاعات را نیز تکمیل کنند:

- اصل شناسنامه عکس دار و کارت ملی خود؛
- ده قطعه عکس ۳×۴ جدید؛
- سه نسخه تصویر تمامی صفحات شناسنامه و سه نسخه تصویر کارت ملی؛
- اصل و تصویر آخرین مدرک تحصیلی معتبر؛
- اصل و تصویر برگ پایان خدمت وظیفه عمومی و یا مدرکی معتبر دال بر روشن بودن وضعیت خدمت وظیفه عمومی؛
- ارائه گواهی رسمی مبنی بر تأیید قبول استعفا و عدم اشتغال در پست و مقام و مشاغل موضوع ماده (۲۹) قانون.^(۲)

بعد از ثبت نام داوطلبان، وزارت کشور تصویری از فرم داوطلبی و تصویر شناسنامه و دو قطعه عکس کلیه داوطلبان را حداکثر سه روز پس از خاتمه ثبت نام به هیئت

۱. ماده ۴۵ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

۲. ماده ۲۱ آیین نامه اجرایی قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

مرکزی نظارت ارسال می‌نماید^(۱) تا همزمان با هیئت‌های اجرایی، هیئت‌های نظارت نیز اقدامات مقدماتی جهت نظارت بر احراز صلاحیت داوطلبان را انجام دهند. در این مرحله، هیچگونه ارزیابی مدارک جهت انطباق با شرایط قانونی انجام نمی‌شود و صرفاً مدارک مذکور از داوطلبان اخذ می‌شود.

۲- شرایط نمایندگی

شرایط نمایندگی در چند ماده از مواد قانون انتخابات مجلس آمده است. مواد ۲۸، ۲۹ و ۳۰ اهم این شرایط را دربردارد. بر این اساس می‌توان موارد زیر را به عنوان شرایط نمایندگی ذکر کرد:

- ۱ - اعتقاد و التزام عملی به اسلام^(۲) و نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران؛
- ۲ - تابعیت کشور جمهوری اسلامی ایران؛
- ۳ - ابراز وفاداری به قانون اساسی و اصل متری ولایت مطلقه فقیه؛
- ۴ - داشتن مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد یا معادل آن^(۳)؛
- ۵ - نداشتن سوء شهرت در حوزه انتخابیه؛
- ۶ - سلامت جسمی در حد برخوردار از نعمت بینائی، شنوائی و گویائی؛
- ۷ - حداقل سن سی سال تمام و حداکثر هفتاد و پنج سال تمام^(۴).
- ۸- عدم اشتغال در برخی از مشاغل: از آنجاکه برخی سمت‌های شغلی دارای اختیارات وسیع قانونی هستند، ممکن است اختیارات قانونی آنها در روند انتخابات

۱. تبصره ۳ ماده ۴۵ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

۲. طبق تبصره ۱ ماده ۲۸ قانون انتخابات مجلس «داوطلبان نمایندگی اقلیت‌های دینی مصرح در قانون اساسی از التزام عملی به اسلام، مذکور در بند «۱»، مستثنی بوده و باید در دین خود ثابت‌العقیده باشند».

۳. در این زمینه شورای نگهبان در پاسخ به نامه مورخه ۱۳۹۰/۲/۲۱ رئیس شورای مشاوران وزیر در امور ایثارگران در زمینه مدرک مورد نیاز برای داوطلبان جانباز و ایثارگر چنین نظر داده است که: «مدارک تحصیلی ایثارگران (جانبازان و آزادگان) طبق ماده (۱۸) قانون تسهیلات استخدامی جانبازان، برای نامزد شدن در انتخابات مجلس شورای اسلامی یک مقطع بالاتر محسوب می‌شود.» همچنین مجلس شورای اسلامی در نظر تفسیری مورخ ۱۳۹۰/۵/۹ راجع به ماده ۲۸ قانون انتخابات مجلس چنین بیان داشته است که: «مدرک معادل در هر مقطع تحصیلی مدرکی است که واجد ارزش استخدامی باشد.»

۴. ماده ۲۸ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

تأثیرگذار باشند. لذا قانونگذار برای شرکت این افراد در انتخابات محدودیت قائل شده است. این اشخاص در صورتی که تمایل به شرکت در انتخابات مجلس داشته باشند باید شش ماه قبل از ثبت نام از سمت و جایگاه شغلی خود استعفا دهند. بر اساس قانون، این افراد به هیچ وجه نباید در پست سازمانی مربوطه مشغول باشند. لذا در مورد کسانی که طبق قوانین استخدامی و یا تعهد خدمت، استعفای آنها منوط به پذیرش از سوی مسئولین مربوطه است، باید استعفای آنها مورد پذیرش قرار گرفته و فرد جایگزین آنها نیز معرفی شده باشد.^(۱) این مشاغل را می توان به دو دسته تقسیم کرد:

الف: سمت های تأثیرگذار در کل کشور: صاحبان برخی مشاغل، با توجه به حوزه تأثیرگذاری شان در کل کشور، نمی توانند در هیچ یک از حوزه های انتخابیه کل کشور داوطلب شوند، مگر اینکه شش ماه قبل از ثبت نام، استعفا دهند. بر اساس ماده ۲۹ قانون انتخابات مجلس، سمت هایی که شاغلان آنها، از نمایندگی در تمامی حوزه های انتخابیه کشور محروم می باشد، شامل موارد زیر است: ۱- رئیس جمهور و معاونین و مشاورین وی؛ ۲- دبیر مجمع تشخیص مصلحت نظام و معاونین وی؛ ۳- مشاورین معاونین رئیس جمهور؛ ۴- رؤسای دفاتر سران سه قوه؛ ۵- وزرا و سرپرستان وزارتخانه ها؛ ۶- معاونین و مشاورین وزرا؛ ۷- مدیران کل و سرپرستان ادارات کل وزارتخانه ها و مدیران کل حوزه وزارتی و رؤسای دفاتر وزرا؛ ۸- اعضای شورای نگهبان و هیئت مرکزی نظارت بر انتخابات؛ ۹- رئیس قوه قضائیه و معاونین و مشاورین وی؛ ۱۰- رئیس دیوان عالی کشور و معاونین و مشاورین وی؛ ۱۱- دادستان کل کشور و معاونین و مشاورین وی؛ ۱۲- رئیس دیوان عدالت اداری و معاونین و مشاورین وی؛ ۱۳- رئیس سازمان بازرسی کل کشور و معاونین و مشاورین وی؛ ۱۴- رؤسا و سرپرستان سازمان ها و ادارات کل و ادارات عقیدتی سیاسی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران و جانشینان و معاونین آنان در سراسر کشور؛ ۱۵- رئیس سازمان صدا و سیما و جمهوری اسلامی ایران و معاونین وی؛ ۱۶- رئیس جمعیت هلال احمر جمهوری اسلامی ایران و معاونین وی؛ ۱۷- استانداران؛ ۱۸- معاونین و مشاورین استانداران؛ ۱۹- فرمانداران؛ ۲۰- بخشداران؛ ۲۱- شهرداران و رؤسای مناطق شهرداری؛ ۲۲- رؤسا و سرپرستان سازمان های دولتی؛ ۲۳- رئیس دانشگاه آزاد

۱. تبصره ۳ ماده ۲۹ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

اسلامی؛ ۲۴- اعضای هیئت مدیره و مدیران عامل بانک‌ها؛ ۲۵- اعضای هیئت مدیره و مدیران عامل شرکت‌های دولتی و وابسته به دولت که حیطه وظایف و اختیارات آن‌ها به کل کشور تسری دارد؛ ۲۶- رئیس کل بانک مرکزی ایران و معاونین و مشاورین وی؛ ۲۷- رؤسا و سرپرستان بنیادهای مستضعفان، شهید، ۱۵ خرداد، مسکن، کمیته امداد امام خمینی (ره)، نهضت سوادآموزی، سازمان تبلیغات اسلامی، دفتر تبلیغات حوزه علمیه قم و رئیس سازمان تعزیرات حکومتی و رؤسای اتاق‌های بازرگانی و صنایع و معادن و تعاون ایران، معاونین و مشاورین آنان؛ ۲۸- شاغلین در نیروهای مسلح و وزارت اطلاعات؛ ۲۹- اعضای شوراهای اسلامی شهرها. همچنین هریک از مسؤولین استانی و شهرستانی نظیر رئیس ستاد اقامه نماز و رئیس ستاد امر به معروف و نهی از منکر محروم از انتخاب شدن می‌باشند.^(۱) کلیه مقامات دارای عناوین هم‌مطراز با عناوین مذکور نیز محروم از انتخاب شدن می‌باشند. تشخیص هم‌مطرازی با سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور است.^(۲)

ب: سمت‌های تأثیرگذار در حوزه انتخابیه خاص: در کنار سمت‌های فوق، افراد مشغول در برخی از سمت‌ها، صرفاً از داوطلب شدن در حوزه‌ای که در آن مشغول به کار هستند محروم هستند، مگر اینکه شش ماه قبل از ثبت‌نام، استعفا دهند. این سمت‌ها شامل این موارد می‌باشد: ۱- ائمه جمعه دائمی؛ ۲- قضات شاغل در امر قضاء و رؤسای دادگستری شهرستان‌ها و استان‌ها؛ ۳- مدیران کل و سرپرستان دفاتر و ادارات کل استان‌ها و معاونین آنان؛ ۴- مدیران کل و سرپرستان دفاتر و ادارات کل استانداری‌ها و معاونین آنان؛ ۵- رؤسا و سرپرستان ادارات و سازمان‌های دولتی و وابسته به دولت و معاونین آنان در استان و شهرستان؛ ۶- رؤسا و سرپرستان دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی اعم از دولتی و غیر دولتی و رؤسا و سرپرستان واحدها و شعب آن‌ها؛ ۷- اعضای هیئت مدیره و مدیران عامل شرکت‌های دولتی و وابسته به دولت در استان و شهرستان؛ ۸- سرپرستان مناطق و رؤسای شعب بانک‌ها در استان و شهرستان؛ ۹- سرپرستان دفاتر سازمان تبلیغات اسلامی در مرکز استان و شهرستان‌ها؛ ۱۰- مدیران مراکز صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران؛ ۱۱- اعضای شوراهای

۱. تبصره ۵ ماده ۲۹ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

۲. تبصره ۱ ماده ۲۹ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

اسلامی روستا؛ ۱۲- رؤسای اتاق‌های بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی و رؤسای اتاق‌های اصناف و تعاون در استان؛ ۱۳- اعضای هیئت‌های اجرایی و ناظران شورای نگهبان.^(۱) کلیه مقامات دارای عناوین هم‌تراز با عناوین مذکور نیز محروم از انتخاب شدن می‌باشند. تشخیص هم‌ترازی با سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور است.^(۲)

۹- فقدان سوابق سوء کیفری و سیاسی: برخی افراد به دلیل سوابق سوء خود از داوطلب شدن برای نمایندگی مجلس محروم‌اند. بر اساس ماده ۳۰ قانون انتخابات مجلس، اشخاص زیر مشمول این ممنوعیت می‌باشند: ۱- کسانی که در جهت تحکیم مبانی رژیم سابق نقش مؤثر داشته‌اند؛ ۲- ملاکین بزرگ که زمین‌های موات را به نام خود ثبت داده‌اند؛ ۳- وابستگان تشکیلاتی و هواداران احزاب، سازمان‌ها و گروه‌هایی که غیرقانونی بودن آنها از طرف مقامات صالحه اعلام شده است؛ ۴- کسانی که به جرم اقدام علیه جمهوری اسلامی ایران محکوم شده‌اند؛ ۵- محکومین به ارتداد به حکم محاکم صالحه قضائی؛ ۶- مشهورین به فساد و متجاهرین به فسق؛ ۷- محکومین به حدود شرعی مگر آنکه توبه آنان ثابت شده باشد؛ ۸- قاچاقچیان مواد مخدر و معتادین به این مواد؛ ۹- محجورین و کسانی که به حکم دادگاه مشمول اصل چهل و نهم قانون اساسی باشند؛ ۱۰- وابستگان به رژیم سابق از قبیل اعضای انجمن‌های شهر و شهرستان و وابستگان به تشکیلات فراماسونری و هیئت رئیسه کانون‌های حزب رستاخیز و حزب ایران نوین و اعضای فعال آنها، نمایندگان مجلسین سنا، شورای ملی سابق و مأموران ساواک؛ ۱۱- محکومین به خیانت و کلاهبرداری، اختلاس و ارتشاء و غصب اموال دیگران و محکومین به سوء استفاده مالی به حکم محاکم صالحه قضائی.

۱۰- انجام خدمت وظیفه عمومی و یا روشن بودن وضعیت خدمت وظیفه عمومی.^(۳) بر این اساس، لازم است داوطلبان نمایندگی مجلس، کارت پایان خدمت و یا معافیت از خدمت را داشته باشند و در هر صورت، فراری از خدمت محسوب نشوند. علاوه بر موارد مذکور، برخی اقدامات در حوزه انتخابات نیز منجر به محرومیت از حضور در انتخابات می‌شود؛ از جمله اینکه اگر فردی در دو حوزه نمایندگی نامزد شود،

۱. ماده ۲۹ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

۲. تبصره ۱ ماده ۲۹ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

۳. ماده ۱۰ قانون خدمت وظیفه عمومی

ثبت نام وی به صورت کلی باطل می‌گردد و از حضور در آن دوره مجلس محروم خواهد شد.^(۱) همچنین در صورت رد شدن اعتبارنامه افراد به دلیل عدم صلاحیت در مجلس شورای اسلامی، این افراد نیز نمی‌توانند داوطلب انتخابات همان دوره شوند.^(۲)

۳- احراز شرایط داوطلبان

همانطور که اشاره شد پس از ثبت نام داوطلبان، اسامی و مدارک داوطلبان ثبت نام شده در وزارت کشور و کنسولگری‌های جمهوری اسلامی ایران به صورت روزانه به فرماندار یا بخشدار مرکز حوزه انتخابیه اعلام می‌شود.^(۳) همچنین مشخصات و مدارک داوطلبان به صورت روزانه به هیئت مرکزی نظارت اعلام می‌شود.^(۴) بررسی صلاحیت ثبت نام کنندگان بر اساس شرایط قانونی - که پیش از این به آنها اشاره شد- در هیئت‌های اجرایی انجام می‌شود و هیئت‌های نظارت و شورای نگهبان نیز به عنوان ناظر بر انتخابات بر آن نظارت می‌کنند.

توجه به این نکته ضروری است که با توجه به ایجابی بودن شرایط نمایندگی که در ماده ۲۸ قانون انتخابات مجلس آمده، لازم است وجود این شرایط در ثبت نام کنندگان احراز شود و نمی‌توان اصل را بر این نهاد که این شرایط در همه‌ی ثبت نام کنندگان وجود دارد، بلکه ضروری است تمامی شرایط مذکور بررسی و اثبات گردد تا بتوان صلاحیت فرد را برای نمایندگی مجلس تأیید کرد. اثبات وجود برخی از شرایط با مدارک عینی و مشخص است، مثل شرط تابعیت، سن و مدرک تحصیلی. ولی بعضی شرایط با رفتار و گفتار اشخاص مرتبط بوده و لذا لازم است جهت احراز آنها سوابق اشخاص بررسی گردد. در هر حال آنچه قطعی است لزوم احراز شرایط مقرر در قانون است و آنچه قطعاً مردود است، استناد به اصولی همچون اصل برائت در این مقام می‌باشد، چراکه جایگاه استناد به اصل برائت، در ارتکاب جرائم است و لذا در جایی که شخصی متهم به ارتکاب جرم باشد و مدرکی برای اثبات آن وجود ندارد، با استناد

۱. تبصره ۲ ماده ۹ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

۲. ماده واحده «قانون منع نامزدی مجدد متخین حوزه‌هایی که اعتبارنامه آنان به علت عدم صلاحیت شخص در مجلس شورای اسلامی رد شده است.

۳. تبصره (۲) و (۴) ماده (۲۱) آیین نامه اجرایی قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

۴. ماده ۲۳ آیین نامه اجرایی قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

به این اصل، شخص محکوم نمی‌شود. ولی در موضوع انتخابات که قانون شرایطی را برای داوطلبان لازم شمرده است، نمی‌توان همگان را واجد همه‌ی شرایط دانست، بلکه ضروری است وجود شرایط در اشخاص احراز شود. البته در مواردی که در ادوار قبل، صلاحیت فرد تأیید شده باشد، لازم است از دست‌دادن شرایط به اثبات برسد.^(۱)

نکته دیگر این که مراجع مسئول بررسی صلاحیت داوطلبان انتخابات صرفاً قانون را ملاک قرار می‌دهند و نه تعلقات حزبی و گروهی را. اما از آنجا که برخی از شرایط مقرر برای داوطلبان، کیفی است، ممکن است نظر هیئت‌های اجرای با نظر هیئت‌های نظارت و یا شورای نگهبان متفاوت باشد. لذا قانون‌گذار جهت حفاظت از حقوق داوطلبان، اولاً لازم دانسته که صرفاً مستند به مواد قانونی و براساس دلایل و مدارک معتبر به بررسی صلاحیت داوطلبان پرداخته شود و چنانچه صلاحیت داوطلبی رد شد، باید علت رد صلاحیت با ذکر مواد قانونی مورد استناد و دلایل مربوط، به داوطلب ابلاغ شود.^(۲) بنابراین صرفاً مستندات قانونی می‌تواند ملاک رد صلاحیت باشد و داوطلبانی که به روند رسیدگی صلاحیت خود اعتراض دارند می‌توانند مدارک و مستندات را به صورت کتبی درخواست نمایند. البته در مواردی که مستندات به «عفت عمومی و یا هتک حیثیت اشخاص» و یا «امنیت ملی» مربوط می‌شود، مرجع بررسی‌کننده، دلایل و مدارک را حضوراً به داوطلب ابلاغ می‌کند. در صورتی که مدارک و مستندات مربوط به شخص داوطلب باشد و فقط خود داوطلب در معرض هتک باشد و فی‌المجلس به طور کتبی تقاضا کند، دلایل و مدارک مربوط، کتباً نیز به وی ابلاغ می‌شود.^(۳)

ثانیاً مقنن در چند مرحله امکان تجدید نظر در بررسی صلاحیت‌ها را پیش‌بینی نموده است. تعدد این مراحل منجر به بررسی دقیق‌تر صلاحیت افراد می‌گردد. در مقام عمل نیز در هر دوره از انتخابات مجلس، برخی از افرادی که صلاحیت آنها توسط هیئت‌های اجرایی یا نظارت تأیید نشده بود، صلاحیتشان در شورای نگهبان با بررسی دقیق‌تر، مورد تأیید قرار گرفته است.

در ادامه به نحوه انجام کار هریک از مراجع فوق پرداخته می‌شود:

۱. مستفاد از تبصره ۴ ماده واحده قانون لزوم رسیدگی دقیق به شکایات داوطلبین رد صلاحیت‌شده در انتخابات مختلف

۲. ماده واحده قانون لزوم رسیدگی دقیق به شکایات داوطلبین رد صلاحیت‌شده در انتخابات مختلف

۳. همان

۳-۱. بررسی صلاحیت داوطلبان توسط هیئت‌های اجرایی

پس از انجام فرآیند ثبت‌نام داوطلبان و وصول مشخصات داوطلبان، مرحله بررسی صلاحیت داوطلبان آغاز می‌شود. مهترین نکته در این زمینه آن است که براساس قانون، رد صلاحیت داوطلبان نمایندگی مجلس شورای اسلامی باید مستند به قانون و براساس مدارک و اسناد معتبر باشد. در همین زمینه اولین اقدامی که هیئت‌های اجرایی، از طریق وزارت کشور صورت می‌دهند استعلام از مراجع چهارگانه است. وزارت کشور اقدام به ارسال اسامی داوطلبان به مراجع چهارگانه یعنی وزارت اطلاعات، دادستانی کل، سازمان ثبت احوال کشور و اداره تشخیص هویت و پلیس بین‌الملل می‌نماید. مراکز مزبور موظف‌اند ظرف پنج روز نتیجه بررسی را با دلیل و سند به وزارت کشور اعلام نمایند.^(۱)

پس از وصول نتایج استعلام از مراجع چهارگانه، وزارت کشور نتیجه استعلام‌ها را به فرمانداران و بخشداران مراکز حوزه‌های انتخابیه اعلام می‌نماید و آن‌ها نیز باید عیناً مدارک و نتایج بررسی را در جلسه مشترک هیئت اجرایی و هیئت نظارت مرکز حوزه انتخابیه مربوطه مطرح نمایند.^(۲) همزمان با اقدام برای استعلام، هیئت‌های اجرایی اقدام به تحقیقات میدانی نیز می‌نمایند. هیئت‌های اجرایی مراکز حوزه‌های انتخابیه موظفند با توجه به نتایج بدست آمده از بررسی‌های لازم در محل و با استفاده از نتایج حاصل از استعلام، صلاحیت داوطلبان در رابطه با صلاحیت‌های مذکور در قانون را حداکثر ده روز پس از پایان مهلت ثبت‌نام، رسیدگی کرده و نتیجه را کلاً به هیئت‌های نظارت اعلام نمایند.^(۳) فرمانداران و بخشداران نیز نظریه رد هیئت‌های اجرایی را با ذکر مستند قانونی ظرف یک روز به داوطلبان ابلاغ می‌نمایند.^(۴)

۳-۲. نظارت شورای نگهبان بر احراز صلاحیت‌ها

همانطور که گفته شد، شورای نگهبان نظارت بر انتخابات را برعهده دارد و یکی از مراحل انتخابات، بررسی صلاحیت داوطلبان توسط هیئت‌های اجرایی است. از این‌رو،

۱. ماده ۴۸ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی.

۲. ماده ۴۹ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی.

۳. ماده ۵۰ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی.

۴. ماده ۵۱ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی.

شورای نگهبان و هیئت‌های نظارت که زیر نظر شورای نگهبان فعالیت می‌کنند، نظر هیئت‌های اجرایی اعم از اینکه مبنی بر تأیید صلاحیت باشد و یا رد صلاحیت، را بررسی می‌کنند.

بعد از اعلام نتایج بررسی صلاحیت‌ها در هیئت‌های اجرایی، کسانی که صلاحیت آنان مورد تأیید هیئت‌های اجرایی قرار نگرفته، حق دارند ظرف چهار روز از تاریخ ابلاغ به داوطلب، شکایت خود را مستدلاً به هیئت نظارت استان اعلام نمایند.^(۱) چنانچه هیئت نظارت استان نظر بر رد صلاحیت داوطلب داشته باشد، باید نظر هیئت مرکزی نظارت را نیز کسب نماید.^(۲) در صورتی که هیئت نظارت مرکزی نیز نظر بر رد صلاحیت افراد معترض داشته باشد، اشخاص مذکور می‌توانند به شورای نگهبان شکایت کنند.^(۳)

همچنین در صورتی که نظر هیئت مرکزی نظارت مبنی بر رد صلاحیت داوطلبانی باشد که صلاحیت آنان مورد تأیید هیئت اجرائی قرار گرفته است، داوطلبان می‌توانند اعتراض خود را به شورای نگهبان تسلیم نمایند.^(۴) شورای نگهبان ظرف بیست روز پس از اظهار نظر هیئت مرکزی نظارت نظر خود را در خصوص شکایات مطروحه و نیز سایر موارد (یعنی مواردی که صلاحیت داوطلبان به تأیید هیئت نظارت رسیده است) به وزارت کشور اعلام خواهد نمود.^(۵) اشخاصی که صلاحیت آنها به تأیید شورای نگهبان نرسیده است، می‌توانند ظرف سه روز از شورای نگهبان درخواست رسیدگی مجدد نمایند و شورای نگهبان نیز هفت روز فرصت بررسی این درخواست‌ها را خواهد داشت.^(۶)

همانگونه که مشاهده می‌شود، بر اساس قوانین مربوط به انتخابات، شورای نگهبان به عنوان ناظر بر انتخابات، بر بررسی صلاحیت داوطلبان نیز نظارت می‌کند و نظر شورای نگهبان را نمی‌توان توسط نهاد دیگری نقض کرد.

۱. تبصره ماده ۵۱ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی.

۲. ماده ۵۴ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی.

۳. ماده ۳۴ آئین‌نامه اجرایی قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی.

۴. تبصره ۳ ماده ۵۲ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی.

۵. تبصره ۳ ماده ۵۲ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی.

۶. تبصره ۳ ماده واحده قانون لزوم رسیدگی دقیق به شکایات داوطلبین رد صلاحیت شده در انتخابات مختلف

بخش دوم: الزامات قانونی تبلیغات انتخاباتی

اشخاصی که صلاحیت آنها در نهایت به تأیید شورای نگهبان می‌رسد، در زمان مقرر در قانون می‌توانند به تبلیغات انتخاباتی بپردازند. در قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی ذیل فصل ششم، به نحوه تبلیغات نامزدهای انتخاباتی اشاره شده است. در ادامه اهم بایسته‌های تبلیغات انتخاباتی بر اساس قانون انتخابات مجلس و آئین‌نامه اجرایی آن ذکر می‌شود.

۱- لزوم رعایت مهلت تبلیغات

در خصوص محدوده زمانی تبلیغات انتخاباتی، قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی مقرر کرده است که تبلیغات داوطلبان نمایندگی مجلس شورای اسلامی باید در فاصله‌ی هشت روز قبل از اخذ رأی تا ۲۴ ساعت قبل از آغاز فرآیند رأی‌گیری صورت پذیرد.^(۱) در آیین‌نامه اجرایی قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی نیز به ممنوعیت تبلیغات در مدت زمان بین ثبت‌نام تا هنگام شروع تبلیغات اشاره شده است: از زمان ثبت‌نام داوطلبان تا هنگام شروع تبلیغات رسمی، انجام هرگونه فعالیت تبلیغاتی تحت عنوان نامزد نمایندگی مجلس ممنوع می‌باشد.^(۲)

۲- لزوم رعایت مقررات در اعلام حمایت افراد و گروه‌ها از داوطلبان

چنانچه نامزدهای انتخاباتی بخواهند در تبلیغات خویش، از اعلام نظر شخصیت‌ها در تأیید خود نیز استفاده کنند، لازم است اولاً اعلام نظر شخصیت‌ها بدون ذکر عنوان و مسئولیت باشد، ثانیاً مدرک کتبی امضاء شده ایشان، تسلیم هیئت اجرایی شده باشد.^(۳) پس از اعلام حمایت گروه‌ها و مجامع و اقشار مختلف از نامزد مورد نظر، وی می‌تواند حمایت آنان را در آثار تبلیغاتی مجاز خود درج و منتشر نماید.^(۴)

۳- ممنوعیت طرفداری اعضای هیئت‌های اجرایی و نظارتی از داوطلبان

جهت جلوگیری از شائبه طرفداری مجریان و ناظران انتخاباتی، قانون به صراحت افرادی را که به صورت مستقیم در انتخابات دخالت دارند، از تبلیغ و اعلام حمایت از نامزدهای

۱. ماده ۵۶ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی.

۲. ماده ۳۹ آئین‌نامه اجرایی قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی.

۳. تبصره ۱ ماده ۵۷ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی.

۴. ماده ۴۲ آئین‌نامه اجرایی قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی.

انتخابات منع می‌کند. بر اساس ماده ۶۰ قانون انتخابات مجلس: «اعضای هیئت‌های اجرائی و نظارت انتخابات حق تبلیغ له یا علیه هیچیک از داوطلبان انتخاباتی را نخواهند داشت.»

۴- ممنوعیت استفاده از امکانات دولتی

نامزدهای انتخابات حق استفاده از امکانات دولتی را جهت تبلیغ ندارند. نشریات وابسته به دولت یا وزارتخانه‌ها نیز نمی‌توانند به تبلیغ له یا علیه نامزدی بپردازند. در این زمینه قانون مقرر می‌دارد: «انجام هرگونه فعالیت تبلیغاتی از تاریخ اعلام رسمی اسامی نامزدها برای نامزدهای نمایندگی مجلس از صدا و سیما و میز خطابه نماز جمعه و یا هر وسیله دیگری که جنبه رسمی و دولتی دارد و فعالیت کارمندان در ساعات اداری و همچنین استفاده از وسائل و سایر امکانات وزارتخانه‌ها و ادارات، شرکت‌های دولتی و مؤسسات وابسته به دولت و شهرداری‌ها و شرکت‌ها و سازمان‌های وابسته به آن‌ها و نهادها و مؤسساتی که از بودجه عمومی (به هر مقدار) استفاده می‌کنند و همچنین در اختیار گذاشتن وسائل و امکانات مزبور ممنوع بوده و مرتکب مجرم شناخته می‌شود.» مؤسسات و نهادهایی که دارایی آنان از اموال عمومی است، همانند بنیاد مستضعفان مشمول این ماده می‌باشند. نشریات و مطبوعات متعلق به سازمان‌ها، وزارتخانه‌ها، ادارات، نهادها و مؤسسات یاد شده در متن این ماده، حق تبلیغ برای نامزدهای انتخاباتی را هرچند به صورت درج آگهی ندارند.^(۱)

۵- ممنوعیت نشر اکاذیب از طریق نشریات

نشر اکاذیب یا تبلیغات منفی علیه نمایندگان، از دیگر آسیب‌های دوره تبلیغات است که ممکن است برای هر یک از نامزدهای انتخاباتی رخ دهد. یکی از راه‌های نشر اکاذیب علیه نامزدهای انتخاباتی، نشریات و مجلات است که امکان دارد به دلیل خصومت شخصی یا اغراض سیاسی به این امر اقدام نمایند. در این زمینه ماده‌ی ۶۴ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی با پیش‌بینی وقوع نشر اکاذیب، تدبیری برای دفع اینگونه حوادث در نظر گرفته است. بر اساس این ماده «مطبوعات و نشریات حق ندارند آگهی یا مطالبی علیه نامزدهای انتخاباتی درج کنند و یا برخلاف واقع مطلبی بنویسند که دال بر انصراف گروه یا اشخاصی از نامزدهای معین باشد و در هر صورت نامزدها حق دارند پاسخ خود را ظرف هجده ساعت پس از انتشار به نشریه مزبور بدهند و آن نشریه مکلف به چاپ فوری

۱. ماده ۵۹ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی و تبصره‌های آن

آن طبق قانون مطبوعات می‌باشد. در صورتی که آن نشریه منتشر نشود، مسئول آن باید با هزینه خود پاسخ نامزد را به نشریه مشابه دیگری ارسال دارد و آن نشریه مکلف به درج آن در اولین چاپ خود خواهد بود. انتشار این‌گونه مطالب در غیر مطبوعات نیز ممنوع است و نامزد معترض حق دارد نظر خود را منتشر نماید.»

۶- ممنوعیت تخریب نامزدها توسط یکدیگر

بر اساس ماده ۶۵ قانون انتخابات مجلس: «داوطلبان نمایندگی و طرفداران آنان به هیچ وجه مجاز به تبلیغ علیه داوطلبان دیگر نبوده و تنها می‌توانند شایستگی‌های خود یا داوطلب مورد نظرشان را مطرح نمایند و هر گونه هتک حرمت و حیثیت نامزدهای انتخاباتی برای عموم ممنوع بوده و متخلفین طبق مقررات مجازات خواهند شد.» در این مورد نیز قانون با نفی این عمل دامنه شمول آن را گسترش داده و این موضوع را حتی برای طرفداران نامزدهای انتخاباتی نیز به عنوان جرم تلقی می‌کند.

۷- لزوم استفاده از ابزارهای تبلیغی مجاز

اگر تبلیغات منجر به شناخت بیشتر مردم از داوطلبین نگردد و صرفاً به نوعی هزینه بدون فایده باشد ممنوع است. بر همین اساس ماده ۵۷ قانون انتخابات مجلس مقرر داشته است که: «استفاده از هر گونه پلاکارد، پوستر، دیوارنویسی و کاروان‌های تبلیغاتی و استفاده از بلندگوهای سیار در خارج از محیط سخنرانی و امثال آن به استثنای عکس برای تراکت و زندگی‌نامه و جزوه و همچنین سخنرانی و پرسش و پاسخ از طرف نامزدهای انتخاباتی و طرفداران آنان ممنوع می‌باشد. متخلفین از این ماده به سه تا سی روز زندان محکوم می‌گردند.» طبق تبصره ۲ این ماده نیز «نصب و الصاق عکس و پوستر ممنوع می‌باشد و چاپ عکس صرفاً محدود به زندگی‌نامه، جزوه، بروشور و کارت حداکثر در قطع ۱۰×۱۵ مجاز می‌باشد. نصب بنر و پارچه در محل ستادهای اصلی نامزدها به تفکیک برادران و خواهران مجاز می‌باشد. تخلف از مفاد این تبصره توسط چاپخانه مستوجب مجازات مندرج در این ماده می‌باشد.» لازم به ذکر است که صرف دعوت مردم به شرکت در انتخابات از مصادیق تبلیغات و طرفداری‌های ممنوعه محسوب نمی‌شود و لذا «اقتدار و گروه‌های اجتماعی می‌توانند پلاکاردهایی جهت تشویق مردم به شرکت در انتخابات نصب کنند.»^(۱)

۱. ماده ۴۶ آیین‌نامه اجرایی قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

۸- لزوم برخورد نیروهای انتظامی با تبلیغات خلاف قانون

در پایان محدوده زمانی مجاز برای تبلیغات انتخاباتی که قبلاً به آن اشاره شد یا در خصوص تبلیغات بی جا و غیر قانونی نامزدهای انتخابات، قانون تمهیداتی را لحاظ کرده است تا به طور عملی این قسمت از قانون نیز اجرا شود. به همین دلیل مأمورین انتظامی موظف هستند در صورت مشاهده تبلیغات غیرقانونی آن‌ها را امحا کنند: «هرگونه الصاق و نصب اعلامیه، عکس، پوستر و بنر و پارچه‌های تبلیغاتی به طور کلی ممنوع است و مأمورین انتظامی در صورت مشاهده چنین مواردی باید نسبت به امحاء آن‌ها اقدام نموده و متخلفین را جلب و به مقامات قضائی تحویل نمایند. استتکاف از این وظیفه جرم محسوب می‌شود.»^(۱) اعضای شعب اخذ رأی نیز مکلف هستند که در پایان فرصت تبلیغات، آثار تبلیغی نامزدهای انتخاباتی را از بین ببرند.^(۲) همچنین آیین نامه اجرایی قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی فرمانداران و بخشداران را موظف نموده است که از طریق از طریق نیروی انتظامی، شهرداری و سایر مراجع قانونی نسبت به امحای آثار تبلیغاتی که در محلهای ممنوع نصب شده‌اند، اقدام نمایند.^(۳)

۹- لزوم رعایت مقررات در ایجاد ستادهای تبلیغاتی

یکی از موارد مؤثر در تبلیغات نامزدهای انتخاباتی که توسط قانون نیز به رسمیت شناخته شده، تشکیل ستادهای انتخاباتی است. از همین رو ممانعتی برای نصب تابلوهایی که ستاد انتخاباتی داوطلبان را معرفی می‌کند وجود ندارد.^(۴) بنابر تعریف قانون از ستاد انتخاباتی «ستاد تبلیغات انتخابات، مرکزی است که فعالیت‌های تبلیغاتی نامزدها، مندرج در مواد فصل ششم این قانون در آن ساماندهی و انجام پذیرد.» تشکیل ستاد تبلیغات انتخابات منوط به پیش شرط‌هایی است که باید توسط مسئولان آن رعایت گردد. از جمله محدودیت‌های زمانی و مکانی لزوم ابلاغ آدرس و مشخصات دقیق هر ستاد به فرمانداری‌هاست. همچنین ستادهای تبلیغات انتخاباتی تنها در مراکز بخش‌ها، شهرها و شهرستان‌ها دایر می‌گردد. در شهرهای بزرگ در هر منطقه

۱. ماده ۶۱ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

۲. ماده ۶۲ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

۳. ماده ۵۳ آیین نامه اجرایی قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

۴. ماده ۴۳ آیین نامه اجرایی قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

شهرداری یک محل به عنوان ستاد انتخاباتی می‌تواند دایر گردد. در مواردی که یک منطقه، چند عنوان از عناوین فوق را داشته باشد در حکم یک عنوان می‌باشد.^(۱)

۱۰- حمایت از تبلیغات قانونی داوطلبان

علیرغم محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های اعلام شده در قوانین انتخاباتی، حمایت‌های قوی نیز از تبلیغاتی که داوطلبان در چهارچوب‌های قانونی انجام داده‌اند، وجود دارد. طبق ماده ۵۸ قانون انتخابات مجلس «هیچ کس حق ندارد آگهی‌های تبلیغاتی نامزدهای انتخاباتی را که در محل‌های مجاز الصاق گردیده در زمان قانونی تبلیغات پاره و یا معدوم یا مخدوش نماید و عمل مرتکب جرم محسوب می‌شود.»

بخش سوم: اخذ و شمارش آراء

اخذ رأی باید در یکی از روزهای تعطیل رسمی باشد و در کلیه حوزه‌های انتخابیه کشور در یک روز انجام می‌شود و مدت آن حداقل ده ساعت است و در صورت ضرورت قابل تمدید می‌باشد. تشخیص این ضرورت و مدت تمدید آن در یک حوزه یا سراسر کشور به عهده وزیر کشور است.^(۲)

بر اساس قانون انتخابات مجلس، می‌توان مراحل را برای اخذ و شمارش آرا برشمرد. پیش از ذکر این مراحل، لازم به ذکر است که نامزدهای نمایندگی می‌توانند در زمان اخذ رأی و شمارش آراء نمایندگانی را در شعب اخذ رأی داشته باشند. طبق ماده ۵۵ قانون انتخابات مجلس «هریک از نامزدها به تنهایی یا چند نامزد مشترکاً می‌توانند به طریق زیر برای شعب اخذ رأی یک نفر نماینده به هیئت نظارت حوزه انتخابیه معرفی نمایند:

- الف - حوزه‌های دارای یک نماینده به ازاء هر صندوق یک نماینده؛
- ب - حوزه‌های دارای دو نماینده به ازاء هر دو صندوق یک نماینده؛
- ج - حوزه‌های دارای سه نماینده به ازاء هر سه صندوق یک نماینده؛
- د - حوزه‌های دارای چهار نماینده به ازاء هر چهار صندوق یک نماینده؛
- ه - حوزه‌های دارای پنج نماینده به ازاء هر پنج صندوق یک نماینده؛
- و - حوزه‌های دارای شش نماینده به ازاء هر شش صندوق یک نماینده.

۱. ماده ۶۳ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی و تبصره اول

۲. تبصره‌های ۳، ۴ و ۵ ماده ۱۰ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی.

همچنین متناسب با تعداد نمایندگان هر حوزه انتخابیه به همان تعداد از صندوق‌ها یک نماینده. این نمایندگان می‌توانند در محل شعب اخذ رأی حضور داشته باشند و چنانچه تخلفی در شعب اخذ رأی صورت گیرد، بدون دخالت، مراتب را به هیئت‌های اجرایی و نظارت بخش یا مراکز شهرستان کتباً اعلام خواهند نمود. حضور نمایندگان هریک از کاندیداها تا پایان اخذ رأی و شمارش آراء و تنظیم صورتجلسه بلامانع است.»
با توجه به ماده قانونی مذکور در هریک از مراحل اخذ و شمارش رأی که در ذیل به آنها پرداخته شده است داوطلبان می‌توانند نظارت داشته باشند:

۱- آغاز رأی‌گیری

تعیین محل شعب ثابت اخذ رأی و نیز تشکیل شعب سیار برای اخذ رأی بر عهده هیئت‌های اجرایی است که با اطلاع هیئت‌های نظارت به این امر مبادرت می‌روند.^(۱) محل شعب اخذ رأی باید در کمترین زمان به مردم اعلام شود. همچنین هیئت‌های اجرایی وظیفه دارند برای هریک از شعب رأی پنج نفر یا هفت نفر را انتخاب نمایند تا امور اجرایی اخذ رأی را در آن شعبه انجام دهند.^(۲) یک نفر نیز به عنوان نماینده فرماندار یا بخشدار برای هر شعبه اخذ رأی معین می‌شود. شورای نگهبان هم برای هر شعبه اخذ رأی به تعداد لازم نماینده تعیین می‌کند.^(۳)

قبل از شروع رأی‌گیری لازم است خالی بودن صندوق‌ها توسط عوامل اجرایی و نظارتی تأیید گردد. طبق ماده ۲۲ قانون انتخابات مجلس «باید در حضور نمایندگان هیئت نظارت بر حوزه انتخابیه مربوط، صندوق‌های خالی، بسته و ممه‌ور به مهر هیئت نظارت حوزه انتخابیه گردد و در صورت جلسه‌ای که قبل از آغاز زمان انتخابات در محل اخذ رأی تنظیم می‌گردد، نمایندگان هیئت نظارت بر حوزه انتخابیه مربوط، تعداد صندوق‌ها و خالی بودن آن‌ها را گواهی نمایند و در صورتی که در جریان رأی‌گیری، نیاز باشد که صندوقی را اضافه نمایند، باید به همین ترتیب عمل نموده و صورت جلسه گردد.»

البته با توجه به اینکه ماده مذکور تأیید نماینده داوطلب را ضروری ندانسته است، لذا عدم حضور داوطلب قبل از پلمپ صندوق‌های رأی‌گیری مانع پلمپ صندوق و

۱. مواد ۳۸ و ۴۴ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

۲. ماده ۴۰ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

۳. ماده الحاقی ۱ قانون نظارت شورای نگهبان بر انتخابات مجلس شورای اسلامی

آغاز رأی‌گیری نیست. به همین دلیل، نمی‌توان شروع رأی‌گیری را منوط به حضور نمایندگان کاندیداها کرد.

۲- مراجعه رأی‌دهندگان به شعب اخذ رأی و کنترل شرایط آنها

تمام اشخاصی که عاقل بوده و دارای تابعیت کشور جمهوری اسلامی ایران و هجده سال باشند^(۱) می‌توانند در انتخابات شرکت کرده و به شخص یا اشخاص مدنظر خویش از میان اشخاص تأیید صلاحیت‌شده رأی دهند. برای رأی دادن، داشتن شناسنامه و شماره ملی الزامی است.^(۲) کسانی که قصد رأی دادن دارند، باید به شعب اخذ رأی مراجعه کنند. در شعبه، بررسی می‌شود که فرد واجد شرایط رأی دادن بوده و قبلاً رأی نداده باشد. بر این اساس نماینده فرماندار یا بخشدار یا رئیس شعبه یا هریک از منشی‌های شعبه ثبت‌نام و اخذ رأی با ملاحظه شناسنامه شخص، بررسی می‌کنند که اولاً شناسنامه به مهر انتخابات جاری مجلس شورای اسلامی ممهور نشده باشد؛ ثانیاً شناسنامه متعلق به شخص مراجعه‌کننده بوده و صاحب آن در روز اخذ رأی هجده سال تمام داشته باشد. همچنین نماینده فرماندار یا بخشدار یا رئیس شعبه و یا هریک از منشی‌ها انگشت سبابه دست راست شخص را مشاهده می‌کنند تا اثری از رنگ جوهر استامپ که نشانه‌ی دادن رأی در شعبه دیگر است، نباشد. چنانچه مراجعه‌کننده دارای شناسنامه‌ای باشد که ممهور به مهر انتخابات جاری مجلس شورای اسلامی در روز اخذ رأی بوده و دلالت بر دادن رأی در شعبه دیگری نماید یا در انگشت سبابه او اثر جوهر استامپ شعبه اخذ رأی دیگری مشاهده شود، با دستور نماینده فرماندار یا بخشدار از رأی دادن وی جلوگیری به عمل می‌آید.^(۳)

قابل ذکر است که در مرحله دوم انتخابات - که در ادامه توضیحاتی پیرامون آن داده می‌شود-، صرفاً کسانی می‌توانند رأی دهند که در مرحله اول در همان حوزه انتخابیه رأی داده باشند و یا در مرحله اول، در هیچ حوزه‌ای رأی نداده باشند.^(۴)

۳- ثبت مشخصات

مراد از به کار بردن کلمه «ثبت‌نام» در قانون، ثبت‌نام از مراجعه‌کنندگان جهت

۱. ماده ۲۷ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی.

۲. ماده ۱۰ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

۳. ماده ۶۵ آیین‌نامه انتخابات مجلس شورای اسلامی.

۴. تبصره ۴ ماده ۹ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

رأی‌گیری است. بعد از حصول اطمینان از واجد شرایط بودن شخص، یکی از منشی‌های شعبه اقدام به ثبت مشخصات و اطلاعات رأی‌دهنده بر روی تعرفه رأی می‌کند. بعد از این عمل، منشی شعبه موظف است برگه تعرفه را ممهور سازد. چنانچه تعرفه رأیی ممهور نباشد، جزء آرای باطله قرار خواهد گرفت.^(۱) قابل ذکر است که تعرفه‌ی رأی سه قسمت دارد که در یک قسمت مشخصات فرد ثبت می‌شود، قسمت دیگر جهت نظارت است و قسمت سوم برای نوشتن رأی است. بعد از این اقدامات، شناسنامه‌ی شخص نیز ممهور می‌شود.

۴- اخذ رأی

بر اساس ماده ۷ قانون انتخابات مجلس، انتخابات به صورت مستقیم و عمومی و با رأی مخفی خواهد بود. بر این اساس آیین‌نامه اجرایی قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی مقرر داشته است که: «نماینده فرماندار یا بخشدار و اعضای شعب ثبت‌نام و اخذ رأی باید ترتیبی اتخاذ نمایند که رأی‌دادن و انتخاب نامزد یا نامزدها مخفی و به صورت کاملاً آزاد و بدون اعمال نفوذ شخص دیگری انجام گیرد و هیچ یک از اعضای شعب و نماینده فرماندار یا بخشدار و مأموران انتظامی و نماینده هیئت نظارت بر حوزه انتخابیه و اصولاً کلیه افرادی که به نحوی از انحا در شعبه وظیفه‌ای به عهده دارند، حق نوشتن برگ رأی یا علامت‌زدن در مقابل نام نامزد یا نامزدها برای اشخاص را ندارند. در صورتی که برای نوشتن یا علامت‌زدن در مقابل نام نامزد یا نامزدهای موردنظر بر روی برگ رأی نیاز به فرد دیگری باشد، رأی‌دهنده باید از وجود افراد خارج از شعبه که مورد اعتماد وی هستند استفاده نماید و اعضای شعبه نیز کنترل نمایند تا عمل خلاف قانون انجام نگیرد.»^(۲)

نماینده هیئت نظارت در صورت مشاهده تخلف یا اعمال نفوذ، موظف است مراتب را به اعضای شعبه و نماینده فرماندار یا بخشدار تذکر دهد و آنان ضمن بررسی موضوع باید فرد یا افراد خاطی را توسط مأموران انتظامی حاضر در شعبه جلب و مراتب را صورت جلسه نمایند تا همراه خاطی تحویل مقامات قضایی دهند. هر شخص پس از نوشتن رأی خود، آن را به صندوق انداخته و از شعبه خارج

۱. ماده ۱۹ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی.

۲. ماده ۶۵ آیین‌نامه اجرایی انتخابات مجلس شورای اسلامی

می‌شود. رأی‌گیری تا پایان مهلت مقرر ادامه می‌یابد و پس از پایان ساعت رأی‌گیری، تمام افرادی که جهت دادن رأی داخل صف قرار دارند، به داخل شعبه هدایت شده و درب شعبه بسته می‌شود. مسئولان شعبه پس از بستن درب شعبه، اجازه ورود به هیچ شخصی را جهت اخذ رأی نخواهند داد.

۵- باز کردن لاک و مهر صندوق‌ها و شمارش برگ‌های داخل صندوق

رئیس یا نایب رئیس شعبه اخذ رأی با همکاری یکی از منشی‌ها لاک و مهر صندوق اخذ رأی را باز کرده و تعداد آرای داخل صندوق را بدون اینکه قرائت شود، می‌شمارند و با تعداد تعرفه‌های مصرف شده که قبلاً شمارش گردیده است، تطبیق می‌دهند. چنانچه تعداد اوراق رأی داخل صندوق بیشتر از تعداد تعرفه‌های مصرف شده باشد، به تعداد اضافی از مجموع برگ آرا بدون آنکه خوانده شود به قید قرعه برداشته و با رنگ قرمز جمله «باطل شد» را بر روی آن قید کرده و در صورتجلسه اخذ رأی نیز درج و در پایان ضمیمه صورتجلسه می‌نمایند. ولی در صورتی که تعداد برگ‌های رأی داخل صندوق مساوی یا کمتر از تعداد تعرفه‌ها باشد، اقدام خاصی صورت نمی‌گیرد و فقط تعداد برگ‌های رأی داخل صندوق در صورتجلسه درج می‌شود.

۶- قرائت آرا

آرای داخل صندوق به سه دسته تقسیم می‌شوند:

۱. آرای مأخوذه باطل
 ۲. آرای غیر مأخوذه و باطل
 ۳. آرای صحیح
- آرای مأخوذه باطل آرای هستند که جزء آرای اخذشده محسوب می‌شوند ولی در نتیجه انتخابات تأثیری ندارند. این آرا در مجموع به سه دسته تقسیم می‌شوند:
- آرای ناخوانا؛
 - آرائی که کلاً حاوی اسامی غیر از نامزدهای تأیید شده باشد؛
 - آرائی که سفید به صندوق ریخته شده باشد.
- این آراء در مجموع تعداد رأی‌دهندگان مؤثر هستند اما به نفع هیچ کاندیدایی محاسبه نمی‌گردند.^(۱)

۱. ماده ۱۸ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

آراء غیر مأخوذه باطل: این آراء نه تنها برای هیچ یک از داوطلبان به حساب نمی‌آیند، بلکه جزء آمار رأی‌دهندگان نیز محسوب نمی‌شوند. این آراء به ۱۲ دسته تقسیم می‌شوند:

- صندوق فاقد لاک و مهر انتخاباتی باشد؛
- آراء زائد بر تعداد تعرفه مصرف شده باشد؛
- آراء کسانی که به سن قانونی رأی نرسیده باشند؛
- آرائی که با شناسنامه افراد فوت شده یا غیر ایرانی داده شده باشد؛
- آرائی که با تقلب و تزویر (در تعرفه‌ها، آراء، صورتجلسات، شمارش) به دست آمده باشد؛
- آرائی که با شناسنامه غیر یا جعلی اخذ شده باشد؛
- آراء تکراری؛
- آرائی که با شناسنامه کسانی که حضور ندارند اخذ شده باشد؛
- آرائی که فاقد مهر انتخاباتی باشد؛
- آرائی که از طریق تهدید به دست آمده باشد؛
- آرائی که روی ورقه‌ای غیر از برگه رأی نوشته شده باشد؛
- آرائی که از طریق خرید و فروش به دست آمده باشد.^(۱)

آرای صحیح: آرای صحیح آرائی هستند که شرایط فوق را نداشته باشند و از این رو در شمارش آراء محاسبه می‌گردند. شمارش این دسته از آراء، بسیار دقیق و حساس است، به حدی که قانون در این خصوص تمهیداتی را در نظر گرفته است تا هرچه بیشتر بر دقت شمارش آراء افزوده شود. برای مثال در صورت امکان باید دو نفر مسئول شمارش آراء باشند تا اشتباهی رخ ندهد.^(۲)

در صورتی که شمارش آراء به صورت دستی باشد، این کار توسط اعضای شعبه تحت نظارت نماینده هیئت نظارت انجام می‌گیرد و در صورت رایانه‌ای بودن شمارش، دستگاه این کار را انجام می‌دهد. در هر صورت، تفکیک میان آرای صحیح و باطل وجود دارد.

۱. ماده ۱۹ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

۲. ماده ۶۵ آیین نامه اجرایی قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

۷- تنظیم و تکمیل صورتجلسه

پس از خاتمه شمارش و قرائت آراء، صورتجلسه اخذ رأی شعبه در شش نسخه تنظیم و سپس تعداد رأی هر یک از دارندگان رأی در صورتجلسه نوشته می‌شود. صورتجلسه پس از تنظیم به امضای نماینده فرماندار یا بخشدار و اعضای شعبه اخذ رأی و نماینده هیئت نظارت و بازرس وزارت کشور می‌رسد و بلافاصله یک نسخه از صورتجلسه همراه با کلیه تعرفه‌های مصرف‌شده و برگ‌های رأی قرائت شده داخل صندوق رأی قرار داده می‌شود. صندوق‌های اخذ رأی نیز باید پس از شمارش آراء مجدداً پلمپ شوند.

علاوه بر صندوق‌ها مدارک دیگری نیز باید تسلیم هیئت‌های اجرایی شود، این مدارک شامل دو نسخه از صورتجلسه شعبه اخذ رأی و تعرفه و برگ‌های رأی مصرف‌نشده باقی‌مانده و سایر لوازم و مدارک می‌باشند. اگر در روز اخذ رأی اشکالات و ایراداتی پدید آمده باشد، باید در صورتجلسه ذکر گردد و به امضای اعضای شعبه و نماینده فرماندار یا بخشدار و نماینده هیئت نظارت و بازرس وزارت کشور برسد. فرم‌های اعلام نتیجه از طریق هیئت‌های اجرایی مراکز حوزه انتخابیه به فرمانداران و بخشداران رسیده و آنها این نتایج را به ستاد انتخابات کشور و شورای نگهبان ارسال می‌دارند تا اعلام گردد.

هرچند اعلام نتایج انتخابات بر عهده وزارت کشور است ولی وزارت کشور قبل از اعلام نتایج، جهت تأیید انتخابات توسط شورای نگهبان، آمار خود را به تفکیک حوزه‌های انتخابات به شورای نگهبان اعلام می‌نماید و در صورتی که این آمار منطبق بر آمار هیئت‌های نظارت شورای نگهبان باشد به عنوان آمار نهایی اعلام می‌گردد.

هر کاندیدایی که توانسته باشد یک‌چهارم از آرای مأخوذه را کسب کند، به مجلس راه می‌یابد و اگر چنین نصابی برای یک یا چند کرسی نمایندگی مجلس حاصل نشود، انتخابات به مرحله دوم کشیده می‌شود. در این مرحله کسانی که در مرحله اول بیشترین آراء را کسب کرده ولی به نصاب یک‌چهارم دست نیافته‌اند، به تعداد دو برابر مورد نیاز، حضور می‌یابند. در این مرحله، اکثریت نسبی ملاک عمل خواهد بود و هرکس بیشترین رأی را نسبت به دیگران کسب کند، به عنوان نماینده مردم، وارد مجلس خواهد شد.^(۱)

۱. ماده ۹ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی.

بخش چهارم: رسیدگی به شکایات از اجرای انتخابات

با توجه به اینکه هیچ امر اجرایی از اشتباه و تخلف مصون نیست، لذا قانون‌گذار این امکان را به رسمیت شناخته است که اشخاص بتوانند شکایات انتخاباتی خود را تقدیم هیئت‌های اجرایی یا شورای نگهبان نمایند. بر اساس ماده ۶۸ قانون انتخابات مجلس «هیئت‌های اجرائی مراکز حوزه‌های انتخابیه موظفند از تاریخ تشکیل هیئت اجرائی تا دو روز پس از اعلام نتیجه اخذ رأی انتخابات، شکایات واصله را بپذیرند و حداکثر ظرف هفت روز از تاریخ دریافت شکایات در جلسه مشترک هیئت‌های اجرائی و نظارت حوزه انتخابیه به آنها رسیدگی نمایند.» تبصره ۱ این ماده نیز مقرر داشته «کسانی که از نحوه برگزاری انتخابات شکایت داشته باشند، می‌توانند ظرف هفت روز از تاریخ اخذ رأی شکایت مستند خود را به دبیرخانه شورای نگهبان نیز تسلیم دارند.»

طبق تبصره ۲ ماده مذکور، شکایاتی که همراه با «مشخصات شاکی یا شاکیان شامل نام، نام خانوادگی، نام پدر، شغل، نشانی کامل، شماره تلفن (در صورت داشتن تلفن) و اصل امضاء شاکی» باشد، رسیدگی می‌شود. با توجه به اینکه بسیاری از اعمال ادعایی در شکایات عناوین مجرمانه هستند، لذا قانونگذار برای جلوگیری از شکایات‌های سیاسی و شکایات‌های بدون سند و مبنا مقرر داشته است که «در صورتی که شاکی بدون دلیل و مدرک کسی را متهم نماید و عمل شاکی عنوان اقتراف داشته باشد قابل تعقیب و پیگیری است.»^(۱) همچنین برای حمایت از افراد شاکی، قانون مقرر داشته است که «طرح و بررسی شکایات در مورد افراد مجرمانه بوده و افشای آن ممنوع است.»^(۲)

لازم به ذکر است که شکایات فوق، در خصوص امور انتخاباتی است و جرائمی که احتمالاً در جریان انتخابات رخ می‌دهد، توسط مراجع مربوطه در قوه قضائیه بررسی می‌شود. بیان تفصیلی این موضوع، از رسالت این نوشتار خارج است.

۱- رسیدگی به شکایات توسط هیئت‌های اجرایی

از آنجایی که طبق قانون «هیئت‌های اجرائی انتخابات مسئول صحت جریان انتخابات در حوزه انتخابیه خود می‌باشند» لذا در صورتی که روند رأی‌گیری در یکی از شعب مخدوش باشد، قانون‌گذار اجازه ابطال آراء آن صندوق رأی را به هیئت‌های

۱. تبصره ۳ ماده ۶۸ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

۲. تبصره ۴ ماده ۶۸ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

اجرایی با تأیید هیئت‌های نظارت داده است: «هیئت اجرایی پس از بررسی شکایات و گزارش‌ها چنانچه تشخیص دهد که امور انتخابات در یک یا چند شعبه از جریان عادی خارج شده و صحیح انجام نگرفته است، با تأیید هیئت نظارت، انتخابات یک یا چند شعبه مزبور را در صورتی که در سرنوشت انتخابات مؤثر نباشد، باطل اعلام می‌نماید.»^(۱) البته «چنانچه ابطال همه و یا قسمتی از آراء یک یا چند صندوق اخذ رأی در تغییر سرنوشت انتخابات مؤثر باشد، تصمیم با شورای نگهبان است.»^(۲)

بر اساس قانون «فرمانداران و بخشداران مراکز حوزه‌های انتخابیه بلافاصله سه نسخه صورتجلسه رسیدگی به شکایات دریافتی از هیئت اجرایی مرکز حوزه انتخابیه را به ستاد انتخابات کشور ارسال می‌نمایند. ستاد انتخابات کشور دو نسخه از صورتجلسات واصل شده را به هیئت مرکزی نظارت بر انتخابات جهت بررسی و اعلام نظر شورای نگهبان ارسال می‌دارد.»^(۳)

۲- رسیدگی به شکایات توسط شورای نگهبان

همانطور که در زمینه احراز صلاحیت داوطلبان مطرح شد، هیئت‌های اجرایی و هیئت‌های نظارتی هریک به صورت مستقل مسئول بررسی صلاحیت داوطلبان هستند، اما نظر نهایی را شورای نگهبان، به عنوان ناظر اصلی انتخابات، اعلام می‌نماید. در زمینه رسیدگی به تخلفات اجرایی نیز هر دو دسته هیئت‌های اجرایی و نظارت مسئول رسیدگی به شکایات هستند، اما تصمیم نهایی در خصوص ابطال یا توقف انتخابات صرفاً در صلاحیت شورای نگهبان است. طبق تبصره ماده ۷۲ قانون انتخابات مجلس «توقف یا ابطال انتخابات در هر حوزه انتخابیه باید مستند به قانون و همراه با اسناد و مدارک معتبر و با رأی اکثریت مطلق اعضای شورای نگهبان باشد.»

گزارش‌هایی که به هیئت نظارت مرکزی و نهایتاً شورای نگهبان واصل می‌گردد، با توجه به موضوع، تعداد و صحت و سقم آن‌ها ممکن است به ابطال آرای یک صندوق، حوزه انتخابیه یا آرای نامزد متخلف منجر گردد.

با توجه به اهمیت آراء مردم در نگاه شورای نگهبان، سعی بر این است که

۱. ماده ۷۰ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

۲. تبصره ماده ۷۰ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

۳. مواد ۸۰ و ۸۱ آیین‌نامه اجرایی قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

حتی‌المقدور از ابطال آراء صندوق‌های رأی، اجتناب شود. ولی اگر مستندات بدست آید و یا ناظران شورای نگهبان گزارش‌هایی مبنی بر وقوع تخلف به هیئت نظارت مرکزی واصل دارند، شورای نگهبان به شرح ذیل اقدام خواهد کرد:

در صورتی که شورای نگهبان به این نتیجه برسد که روند رأی‌گیری در یک حوزه انتخابیه مخدوش بوده و تخلفات به قدری گسترده بوده است که نمی‌توان به صحت نتایج آراء مطمئن بود، نسبت به اعلام ابطال انتخابات در آن حوزه اقدام خواهد نمود. گزارش ناظران شورا، گزارش مأموران انتظامی و امنیتی از وقوع تخلفات گسترده و خرید و فروش گسترده رأی توسط همه کاندیداهای شرکت‌کننده و ... مواردی است که شورا را به این نتیجه می‌رساند که انتخابات یک حوزه انتخابیه باید ابطال گردد. در این زمینه قانون تصمیم شورای نگهبان را قطعی دانسته است: «نظر شورای نگهبان در مورد ابطال یا توقف انتخابات قطعی و لازم‌الاجرا است»^(۱)

البته با توجه به اینکه ابطال انتخابات در یک حوزه انتخابیه دارای آثار حقوقی و سیاسی می‌باشد، لذا شورای نگهبان تا زمانی که وقوع تخلف گسترده در انتخابات را احراز ننماید، نسبت به ابطال آن اقدام نخواهد نمود. به عنوان نمونه در آخرین انتخاب مجلس شورای اسلامی (دوره نهم)، از حوزه‌های انتخابیه کل کشور صرفاً انتخابات در ۴ حوزه انتخابیه (سیروان، تنکابن، توپسرکان و دماوند و فیروزکوه به ترتیب در استان‌های ایلام، مازندران، همدان و تهران) باطل شد.

ابطال آراء یک حوزه انتخابیه یا توقف انتخابات فقط توسط خود شورای نگهبان صورت می‌پذیرد. هیئت‌های نظارت شهرستان، استان و حتی هیئت نظارت مرکزی حق ابطال انتخابات یا توقف آن را ندارند بلکه فقط باید مدارک حاکی از عدم صحت یا لزوم متوقف ساختن آن را برای شورای نگهبان بفرستد تا شورا در مورد ابطال یا متوقف کردن آن تصمیم‌گیری نماید.^(۲)

ابطال آراء یک صندوق زمانی مهم محسوب می‌گردد که باعث تغییر در نتیجه انتخابات گردد. در این موارد با توجه به اهمیت ابطال صندوق، قانون مقرر داشته است که: «چنانچه ابطال همه و یا قسمتی از آراء یک یا چند صندوق اخذ رأی در تغییر

۱. ماده ۱۱ قانون نظارت شورای نگهبان بر انتخابات

۲. ماده ۱۰ قانون نظارت شورای نگهبان بر انتخابات مصوب ۱۳۶۵/۵/۹

سرنوشت انتخابات مؤثر باشد، تصمیم با شورای نگهبان است.»^(۱)

ممکن است آرای یک کاندیدا توسط شورای نگهبان ابطال گردد. اگر در گزارش ناظران شورای نگهبان اخباری مبنی بر تخلفات گسترده یک کاندیدا مطرح باشد و دیگر اسناد و شواهد نیز از وقوع تخلفات توسط یک کاندیدا در حوزه انتخابیه خبر دهد، شورای نگهبان آراء کاندیدای متخلف را ابطال خواهد کرد. در این نوع از ابطال، در واقع شورای نگهبان به خاطر وقوع تخلفات گسترده توسط یک کاندیدا، صلاحیت وی را مخدوش دانسته و لذا به ابطال آراء آن فرد اقدام می‌نماید. اقدامات شورای نگهبان در این زمینه در بسیاری از موارد باعث گردیده است تا کاندیداها بعد از تأیید صلاحیت، خود را از هرگونه نظارت آزاد ندیده و اقدام به قانون شکنی نمایند.

در زمینه اعلام عمومی تصمیمات شورای نگهبان از طریق رسانه‌های گروهی در زمینه ابطال یا توقف انتخابات، قانون مقرر می‌دارد: «در صورتی که رسیدگی به شکایات هریک از حوزه‌های انتخابیه منجر به توقف یا ابطال انتخابات گردد، اعلام آن از رسانه‌های گروهی از اختیارات شورای نگهبان است.»^(۲)

بخش پنجم: اعلام نتایج و تصویب اعتبارنامه

بعد از رسیدگی به شکایات، شورای نگهبان نظر خود را راجع به همه حوزه‌های انتخابیه اعلام می‌نماید. نتیجه انتخابات بعد از تأیید شورای نگهبان قطعی و لازم الاجراست و نهایی محسوب می‌شود. ستاد انتخابات کشور موظف است نظریه شورای نگهبان را پس از وصول، بلافاصله به منظور اقدام قانونی به فرماندار یا بخشدار مرکز حوزه انتخابیه ابلاغ نماید.^(۳)

بر اساس قانون، فرمانداران و بخشداران مرکز حوزه انتخابیه موظف‌اند پس از اعلام ستاد انتخابات کشور مبنی بر صدور اعتبارنامه منتخبین، حداکثر ظرف چهل و هشت ساعت نسبت به صدور اعتبارنامه‌های نمایندگان مجلس شورای اسلامی حوزه انتخابیه اقدام نمایند. «اعتبارنامه منتخبین به دستور وزارت کشور و با مهر و امضای اعضای هیئت اجرائی و هیئت نظارت در پنج نسخه (یک نسخه برای شورای نگهبان) ظرف مدت چهل و هشت ساعت تنظیم و صادر می‌گردد»^(۴) «در صورتی که هریک از

۱. تبصره ماده ۷۰ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

۲. ماده ۷۲ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

۳. ماده ۸۳ آیین‌نامه اجرایی قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

۴. ماده ۷۴ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

اعضای هیئت‌های اجرائی و نظارت پس از اعلام نظر شورای نگهبان از امضاء اعتبارنامه خودداری کنند، متخلف از قانون محسوب و تا ده سال از عضویت در هیئت‌های اجرائی و نظارت محروم خواهند شد و اعتبارنامه با امضاء وزیر کشور و رئیس هیئت مرکزی نظارت بر انتخابات کشور معتبر خواهد بود.^(۱) یک نسخه از اعتبارنامه به منتخب یا نماینده وی که کتباً معرفی می‌شود و برای دریافت آن به فرمانداری یا بخشداری مرکز حوزه انتخابیه مراجعه نموده تحویل می‌شود.^(۲)

پس از صدور اعتبارنامه برای دو سوم مجموع نمایندگان مجلس شورای اسلامی، اداره کل قوانین مجلس شورای اسلامی مراتب را به منظور فراهم نمودن مقدمات افتتاح مجلس شورای اسلامی به استحضار وزیر کشور می‌رساند.^(۳)

جهت نظارت اعضای مجلس بر روند انتخابات، لازم است اعتبارنامه نمایندگان توسط مجلس نیز تصویب شود. بدین منظور اعتبارنامه نمایندگان به مجلس نیز ارسال می‌شود و هیئت رئیسه مجلس موظف خواهد بود تا فهرستی از اعتبارنامه‌ها را در اختیار نمایندگان قرار دهد تا آن‌ها نیز بتوانند در صورت لزوم، به اعتبارنامه منتخبان انتخابات اعتراض نمایند. تفصیل تشریفات مربوط به بررسی اعتبارنامه‌ها در مجلس، در آئین‌نامه داخلی مجلس آمده است.^(۴) با تصویب اعتبارنامه، منتخبین رسماً و قانوناً عضو مجلس شورای اسلامی محسوب می‌شوند و از کلیه حقوق و تکالیف نمایندگان مجلس برخوردار خواهند بود.

قابل ذکر است که بر اساس تبصره ۲ ماده ۸ قانون انتخابات مجلس «چنانچه انتخابات یک یا چند حوزه انتخابیه متوقف یا باطل گردد و یا اعتبارنامه منتخبین مورد تأیید مجلس واقع نشود، وزارت کشور مکلف است با هماهنگی شورای نگهبان، حداکثر ظرف مدت هفت ماه، انتخابات مجدد را هم‌زمان در حوزه‌های انتخابیه مذکور برگزار نماید. مهلت هفت ماه، از تاریخ تعیین وضعیت آخرین حوزه در بین حوزه‌های انتخابیه موردنظر محاسبه می‌شود.» در انتخابات مجدد نیز مشابه فرایندی که در این نوشتار مختصراً بیان شد، طی می‌شود و البته ملاک انتخاب در آن، اکثریت نسبی آرا می‌باشد.

۱. تبصره ۱ ماده ۷۴ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

۲. ماده ۸۹ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی و ماده ۸۴ آئین‌نامه اجرایی آن

۳. ماده ۹۰ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی

۴. ر.ک. مواد ۳۰ تا ۳۹ آئین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی.

پیوست: اهم مراحل انتخابات و زمان انجام آنها

ردیف	مراحل انتخابات	زمان انجام
۱	ثبت نام داوطلبان	۷ روز
۲	استعلام از مراجع چهارگانه و بررسی صلاحیت‌ها در هیئت‌های اجرایی	۱۰ روز
۳	شکایت اشخاص رد صلاحیت‌شده به هیئت نظارت استان	۴ روز
۴	رسیدگی به شکایات و نظارت بر اعلام نظر هیئت‌های اجرایی در خصوص سایر داوطلبان توسط هیئت نظارت استان با تأیید هیئت مرکزی نظارت	۷ روز
۵	شکایت اشخاص رد صلاحیت‌شده به شورای نگهبان	بدون مهلت
۶	رسیدگی به شکایات و نظارت بر اعلام نظر هیئت‌های نظارت توسط شورای نگهبان	۲۰ روز
۷	شکایت اشخاص رد صلاحیت‌شده به شورای نگهبان	۳ روز
۸	رسیدگی به شکایت اشخاص رد صلاحیت‌شده توسط شورای نگهبان	۷ روز
۹	تبلیغات انتخاباتی	۷ روز (تا ۲۴ ساعت به زمان رأی‌گیری)
۱۰	رأی‌گیری	یک روز
۱۱	شمارش آرا و اعلام نتایج	در اسرع وقت
۱۲	شکایت از روند اجرایی انتخابات	۷ روز از تاریخ اخذ رأی
۱۳	بررسی شکایات و اعلام نتیجه قطعی انتخابات توسط شورای نگهبان	در اسرع وقت
۱۴	صدور اعتبارنامه برای منتخبان	۴۸ ساعت

فهرست منابع

- آئین‌نامه اجرایی قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۷۸ با اصلاحات بعدی
- آئین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۷۹ با اصلاحات و الحاقات بعدی
- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
- قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۷۸ و با اصلاحات و الحاقات بعدی
- قانون تفسیر ماده ۲۸ قانون انتخابات مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۷۸
- قانون خدمت وظیفه عمومی مصوب ۱۳۶۳ با اصلاحات و الحاقات بعدی
- قانون لزوم رسیدگی دقیق به شکایات داوطلبین رد صلاحیت شده در انتخابات مختلف، مصوب ۱۳۷۸
- قانون منع نامزدی مجدد منتخبین حوزه‌هائی که اعتبارنامه آنان به علت عدم صلاحیت شخص در مجلس شورای اسلامی رد شده است مصوب ۱۳۶۵
- قانون نظارت شورای نگهبان بر انتخابات مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۶۵ با الحاقات بعدی

امام خمینی (ره):

و از شورای محترم نگهبان می‌خواهم و توصیه می‌کنم، چه در نسل حاضر و چه در نسل های آینده که با کمال دقت و قدرت و طایف اسلامی و ملی خود را اِنفا و تحت تاثیر بیچ قدرتی واقع نشوند و از قوانین مخالف با شرع مطرو و قانون اساسی بدون بیچ ملاحظه ای جلوگیری نمایند.

(صحیفه امام ج ۲۱، ص ۴۲۲)

بزهشکده شورای نگهبان

آدرس: تهران، خیابان شهید سپهبد قرنی،
کوچه شهید دهقانی نیا (خسرو سابق)، پلاک ۱۲
صندوق پستی: ۱۴۶۳ - ۱۳۱۴۵
تلفکس: ۰۲۱ - ۸۸۳۲۵۰۴۵
info@shora-rc.ir
www.shora-rc.ir